

מה היא "גלובליזציה"?

מאת רללצל ברנר

(פברולר 2003)

"גלובליזציה" -- כינוי לתקופה, התקופה שבה נמצאת כיום האנושות. כשבדקים החוקרים את מאפייני התקופה, הם לא פעם משווים אותה לתקופות אחרות שפקדו את האנושות: התקופה האגרארית, תקופת המהפכה התעשייתית, ובעיקר -- תקופת המלחמה הקרה. תקופת הגלובליזציה מיוחדת, בהשוואה לתקופות אחרות, בעיקר בכך שהעולם נהיה כבר קטן ומאוד מקושר. הגלובליזציה היא עוד חולייה בשרשרת דברי ימי האנושות. היא קיימת כאן ועכשיו, כעובדה.

הפגנות. מאות אלפי אנשים בעולם מוחים, יוצרים ביחד את תנועת המחאה הגדולה בהיסטוריה, האנטי-גלובליזציה. יש לשנות הגדרות: הם אינם מוחים נגד הגלובליזציה; הם מוחים נגד ההשלכות של הקפיטליזם הגלובלי -- השיטה הכלכלית שהופכת מתיזה כלכלית אחת מיני רבות, למהות התקופה, למעצבת העולם.

גלובליזציה, כמו לכל תקופה, מאפיינים משלה. חלקם הם תוצאה של השיטה הקפיטליסטית -- שמונהגת בידי המעצמות בעלות ההשפעה בעולם, וששוררת בתוכן. המאפיינים ניכרים בפנים הרבים של חיינו:

ראשית, הגלובליזציה ניכרת בפן הבין-אישי בחיינו. כל אדם בעולם מקושר ליותר ויותר אנשים ורעיונות בכל העולם. הטכנולוגיות החדשות, שצוברות תאוצה, קושרות אנשים באינטרנט, בקשר טלפוני זול ופשוט, בטיסות מהירות וזולות יחסית. יותר ויותר אנשים יוצרים קשרים בצ'טים ומרבים לקרוא ולטייל בתרבויות זרות. רבים טוענים כי קשר גלובלי זה מחליש תרבויות מקומיות -- ואלה מפנות מקומן לתרבות אחידה, שמתעצבת תחת השפעתה הדומיננטית של התרבות האמריקנית. אין ספק כי נמצא מאפיינים משותפים רבים בין התרבות הצעירה היפנית לצרפתית כיום, מה שלא היה קיים לפני מאה שנה. אך העובדה כי אנשים רבים נחשפים לתרבויות רבות, לא בהכרח תביא לגוויעתן של התרבויות המקומיות.

ועוד: נוכח העשרתן של יכולות התקשורת על-פני הגלובוס -- נראה כי הגלובליזציה מפרה את חיי כל האנשים בכל העולם, ותורמת ליכולתם לבחור באופן חופשי ועצמאי את התרבות המתאימה להם.

אך תחושת הנחת, שמתעוררת בניתוח זה, מתנפצת במבט שני על העולם; מבט יותר אמיתי. הגלובליזציה אכן פותחת עולמות חדשים בפני אזרחי העולם, אך למעשה אלה הנהנים מיתרונותיה מהווים רק 20% מאזרחי העולם. נתונים מחקריים של ארגון הסחר העולמי מראים כי 80% מאזרחי העולם חיים במדינות המתפתחות, כלומר העניות. מחצית מאוכלוסיית העולם חיה על פחות מאשר 2 דולר ליום; ועל כן -- אינה מעורה ברזי התקשורת המקוונת, אינה שותפה לתהליכים הטכנולוגיים והכלכליים המשנים את העולם ואינה זוכה להשפיע עליהם. אוכלוסייה זו גם אינה מודעת למידת ההשפעה של תהליכים אלה עליה. בנוסף, תהליכי הכלכליים של הגלובליזציה מתפשטים אמנם במהירות של פס רחב. השיטה הקפיטליסטית, שמייצגת כביכול קדמה, מגיעה למקומות נשכחים בעולם. אך תהליכי הגלובליזציה הפוליטיים או החברתיים מפגרים אחר התהליכים הכלכליים. לרוב אוכלוסיית העולם אין חופש תנועה בעולם -- וחוקים כלכליים, כגון חוקי סחר והשקעות, מקבלים מעמד מועדף על-פני חוקי זכויות אזרח ואקולוגיה. אנשים רבים בעולם, שפוגשים את הזוהר הכלכלי הקפיטליסטי, רחוקים ממנו כשם שהיו לפני אלפי שנים. פיתוח פוליטי וחברתי נחוץ לפתרון הבעיות הקשות במדינות אלה וליצירת אפשרות הוגנת להגשמה עצמית של כל אזרח בעולם.

הגלובליזציה הכלכלית, כפי שאנו מכירים אותה כיום, שואבת את כוחה מגופים כלכליים (חברות ועסקים) השואפים להגדיל את פועלם ואת רווחיהם -- ולהרחיב את עצמם (כמפעל, כחברה, כעסק) למדינות אחרות ממדינת המקור שלהם. מטרתם: לרכוש שוק יותר גדול לתוצרתם, ותנאים יותר נוחים לייצור. הגורמים המאפשרים להם להשיג זאת: מרכיביה של תרבות הנעשית דומה ברחבי העולם -- ואותה טכנולוגיה מתפתחת המאפשרת לייבא ולייצא ידע, משאבי טבע ותוצרת פיזית מקצה העולם ועד קצהו. גורם נוסף הוא היחלשות המדינות לעומת השוק הפרטי, עקב הגברת הכפפתן ללחצים בינלאומיים. כך תאגיד "נייקי" יכול לייצר נעליים במקסיקו, עקב עלות השטח הנמוכה והמשכורת הנמוכה שדורשים העובדים -- ולמכור בישראל, במחיר גבוה למוצר. אכן, מאז שהאנושות למדה את העיסוק בסחר -- סחורות שונות נשלחו אל מעבר לים, ומדינות ייבאו וייצאו משאבים ומוצרים. אך בתקופת הגלובליזציה, הסחר שונה בשלושה מישורים:

ראשית, הקשרים העולמיים כיום הם חזקים ומרובים ואינטנסיביים יותר מבכל תקופה בעבר, בעיקר הודות לטכנולוגיה המתפתחת במהירות שיא. שנית, הסחר כיום כולל גם שירותים וכוח-עבודה אנושי, ולא רק סחורות. ושלישית, פחות ופחות אזורים ומדינות בעולם מוצאים עצמם מחוץ לתהליכים הגלובליים.

התהליכים התרבותיים והכלכליים והחברתיים, שמייצגים את תקופת הגלובליזציה, משפיעים זה על זה ועל מספר הולך וגדל של תושבי כדור-הארץ. הם גורמים סבל רב בקרב אוכלוסיות שונות -- ומנגד, יוצרים סיפוק רב בקרב אוכלוסיות אחרות. המודעות, שמתפתחת במקביל לתהליכים אלה, יוצרת אצל רבים מוטיבציה לשינוי. מחאת ה"אנטי-גלובליזציה" היא ביטוי של כעס, של תסכול, מהמערכת הקפיטליסטית העולמית ששולטת כיום בתהליכי הגלובליזציה.

סקירה זו מיועדת להציג את הקונפליקט בין היחידים והארגונים -- נציגי המחאה, שרואים עצמם שליחי ההמון הלא-מיוצג -- לבין היחידים והגופים, שידם בפועל בעיצוב העולם. הגלובליזציה קיימת. כיצד נוכל לעצבה באופן שאנשים כה רבים ימצאו מקומם במסגרת אנושות מאוחדת אחת?

המוסדות הכלכליים העולמיים:

מה הם? מדוע מופנית אליהם אצבע מאשימה?

סקירה היסטורית מלמדת כי תהליכי הגלובליזציה הביאו להקמת מוסדות עולמיים כלכליים, שהשפעתם רבת חשיבות בעיצוב עולמנו. השפעתם ואופן התנהלותם מעוררים כיום -- בקרב הארגונים החברתיים והסביבתיים, ובקרב יחידים -- את המחאה העולמית; שיאה של זו -- בהפגנות ההמוניות שהתקיימו בשנים האחרונות (סיאטל בשנת 1999, פראג בשנת 2000, גנואה בשנת 2001), ושכנראה עוד יתקיימו. בהפגנות, שנערכו סביב כינוסים של המוסדות העולמיים, השתתפו בערך 200,000 אדם מרחבי העולם.

ארגון הסחר העולמי (World Trade Organization -- WTO)

הארגון, שנוסד בשנת 1994 (כהמשך למוסדות GATT [ההסכם הכללי על מסחר ומכסים, General Agreement on Trade and Tariffs]), שם לו כמטרה להוריד מכסים ולשבור חומות-סחר בין 140 המדינות החתומות על אמנתו. כיום, תחומי הסחר אינם כוללים מוצרים בלבד -- אלא גם השקעות, שירותים, ורכישות ממשלתיות; וכן, WTO מפקח על הסכמי סחר בינלאומיים ובורר בסכסוכי סחר. עם התחזקות תהליכי הגלובליזציה והתגברות היקף הסחר הבינלאומי, גדל בהתאם גם כוחו של ארגון הסחר.

הונה, WTO פועל על-פי פילוסופיה קפיטליסטית הגורסת כי אין להתערב בפעילות כלכלית פרטית -- כלומר, מדינות אינן מורשות להגביל את הסחר העולמי בשום דרך; מכיוון שכך, כוחו בא על-חשבון כוחן של המדינות. תקנות וחוקים בכל מדינה מהווים לעיתים מכשול לסחר הבינלאומי: מכסים, סובסידיות, חוקי הגנה על הצרכן, חוקים המגינים על איכות הסביבה.

אנשים המצדדים בסחר חופשי, ללא חומות, טוענים שסחר חופשי הוא המפתח להתיעלות. התהליכים הכלכליים שהארגון מוביל -- ובפרט, פתיחת שווקים מתפתחים לסחר הגלובלי -- יוצרים (לעיתים) עושר ודמוקרטיזציה במדינות עניות, ואיכות-חיים לתושביהן.

מנגד, טוענים כי ההיבט הכלכלי גרידא אינו תמיד מתחשב בשאיפת הכלל -- שאותו מייצגת לא-פעם המדינה -- להשגת אושר לתושבים: מדינות מעוניינות לעיתים בהעלאת מכסים לצורך הגנה על יצרנים מקומיים מפני תחרות; למשל כדי לעודד חקלאות מקומית, במטרה שלא להסתמך באופן בלעדי על ייבוא. גם ערכה התרבותי של תעשייה מקומית הוא לעיתים סיבה לעידוד, שהיא מקבלת מאת המדינה. ממשלות מגינות על הצרכן מפני שיווקם של מוצרים פגומים. מדינות שואפות לשפר את איכות-חייהם של אזרחיהן, ולשמור על בריאותם של הדורות הבאים, בשמירה על איכות הסביבה. המדינה מממשת עקרונות אלה באמצעות חקיקת חוקים המגבילים את הסחר במוצרים מסוימים. אבל, פעם אחר פעם -- ארגון הסחר העולמי מבטל חוקים אלה, עקב תביעות של חברות ותאגידים פרטיים בשם חופש-הקניין; הוא גם מפעיל סנקציות כלכליות כבדות נגד מדינות המתעקשות לשמור על זכויות אזרחיהן לבריאות, להגינות ולאיכות-חיים. יש דוגמאות רבות המלמדות כי הפילוסופיה הקפיטליסטית של ארגון הסחר היא קשוחה, בכדי לשמר את כוחו; וכי ההכרעות מתבצעות על-פי שיקולים צרים, פוליטיים, לטובת בעלי-המאה -- ולא מתוך ראייה כוללת ולטובתם של האנשים המושפעים מההחלטות.

הסכם TRIPS

הדוגמה המפורסמת ביותר למדיניות: WTO הסכם (Trade-Related Intellectual Property Rights agreement), ההסכם מצביע חוקים

בינלאומיים להגנה על פטנטים ועל זכויות-יוצרים.

בעקבות ההסכם, התעורר ויכוח קשה בנושא התרופות. מחד-גיסא, חוק זה חיוני להבטחת הכנסה לחברות על תרופות חדשות שהומצאו -- ולכן מהווה תמריץ להשקעה בפיתוח ומחקר. מאידך-גיסא, בהעדר חוקים בינלאומיים לשמירה על רמת מחירים -- אין הגבלה על החברות, והן יכולות לייקר את מוצריהן במידה מופרזת. כאשר מדובר במוצרים שצריכתם היא עניין של חיים או מוות, כגון תרופות -- משמעות ההסכם, כלשונו וכיישומו, היא מניעת תרופות ממיליוני תושבים בעולם המתפתח (וגם מהאזרחים היותר עניים במדינתנו). אינטרסים של בעלי-הון זוכים להגנה בידי WTO; מערכת של איזונים ובלמים, אשר תשמש ככלב-השמירה למען זכויות החיים של אזרחי העולם.

בכינוס הארגון (בעיר דוחא, בירת קטאר, בשנת 2001) ניתן פירסום להסתייגות מהסכם TRIPS, והובעה הרגישות לבעיית מחירי התרופות -- זאת, בעקבות המחאה העולמית בנושא. אך הסכסוך, בין יצרני התרופות לבין המדינות העניות, עודנו קיים; ההסתייגות הרופסת (שפורסמה) עלולה להיות כמוץ ברוח, כשתתעורר תביעה משפטית משמעותית. יש תקווה כי דעת-הקהל העולמית תהווה מחסום יותר יעיל בפני מצב כזה.

סכסוך ייבוא הבקר

גם מדינות עשירות נתקלות בשרירותם של חוקי WTO למשל, הסכסוך על ייבוא בקר, שהוזרקו לו הורמונים, מארה"ב למדינות האיחוד האירופי: האיחוד טען שאכילת בשר כזה עלולה להגדיל את הסיכוי ללקות בסרטן, ולכן אסר על ייבוא הבשר. ארה"ב, לעומת זאת, טענה ש"אין הוכחות חותכות לטענות האיחוד האירופי, ולכן האיסור מהווה מכשול בלתי-הוגן לסחר". ארגון הסחר העולמי פסק לטובת ארה"ב.

באופן דומה מנסה ארה"ב לאלץ את האיחוד האירופי, להכניס מזון מהונדס-גנטית לתוך שווקיו על אף ההתנגדות האזרחית.

מקרים כגון אלה הובילו למחאה הגוברת כנגד הארגון. בנוסף, יש לזכור: החלטות WTO בנוגע ליישוב מחלוקות מתקבלות בידי שלושה פקידים -- שלא נבחרו לתפקידם, אלא מונו בישיבות חשאיות. אין אפשרות לערער על החלטות אלה, ואין לאזרחים מעמד משפטי בגוף זה. הדבר מגביר את המחאה ההמונית נגד הארגון.

הבנק העולמי (WB) וקרן המטבע הבינלאומית (IMF)

הבנק העולמי (World Bank) וקרן המטבע הבינלאומית (International Monetary Fund) הוקמו לקראת סוף מלחמת-העולם השנייה (שנת 1944) ביוזמתן של בריטניה וארה"ב; היה זה לקח מהכאוס הכלכלי ששרר בעשורים הקודמים, ובמיוחד בשנות המשבר הכלכלי העולמי. הבנק העולמי מיועד לסבסד פרויקטים בעולם, ולתת הלוואות סיוע למדינות כדי לאפשר להן לצמוח במהירות; הקרן מיועדת לנהל את המערכת המוניטרית. בתחילת שנות השמונים, שני הגופים קיבלו את "קונסנזוס וושינגטון" -- פילוסופיה קפיטליסטית -- בהשפעת משרד האוצר האמריקני. הממשל של ארצות-הברית תומך בקונסנזוס, שמעודד תקציב מרוסן וריבית גבוהה -- אך מתנגד ליישום עקרונות אלה בארה"ב עצמה. כיום, שני הגופים שואבים את כוחם מהממשלות ששולטות בהם; בראשן שמונה המדינות העשירות (G-8), אשר ברשותן 40% מקולות ההצבעה במועצות המנהלים של הגופים הללו. לפי

טענתו של מי שהיה הכלכלן הראשי של הבנק העולמי, ג'וזף שטיגליץ, הגוף שבפועל מעצב את סדר העדיפויות וקבלת ההחלטות בגופים הוא משרד האוצר האמריקני.

תוכניות ההתאמה המבנית (SAPs).

בשנות השמונים, עקב תהליכים רבים, מצבן הכלכלי של ה"מדינות המתפתחות" (אז -- מדינות העולם השלישי) הביא רבות מהן לפנות אל המוסדות הבינלאומיים בבקשה לקבל הלוואה. במהרה, רוב המדינות הללו הגיעו למצב כלכלי שלא אפשר להן להחזיר את ההלוואות; הן נאלצו לקבל על עצמן את תביעות הנושים. תביעות הבנק-העולמי וקרן-המטבע הבינלאומית, בשיתוף GATT (המוסד שממנו נוצר WTO), כללו הנהגת תוכניות לשינוי מבני (Structural Adjustment Programs) במדינות המתפתחות.

תוכניות (SAPs) אלה מהוות, במוצהר, הנחיות כלכליות שהמדינה הלוואה חייבת לממש -- בכדי לגייס את המיליונים או המיליארדים, שדרושים להחזר החוב (אשר בינתיים צבר ריביות שעולות על סכום ההלוואה המקורי). אך למעשה הן מהוות הנחיות מטעם מדינות המערב, לעיצוב מחדש של כלכלת המדינות הלוואה בקו מנחה של כלכלת המערב. הגופים הבינלאומיים טענו, ועודם טוענים, שהתוכניות ישקמו את המדינות המתפתחות ושהן ישולבו כחלק אינטגרלי מהכלכלה הגלובלית. באופן חלקי, התוכניות אכן מצליחות בכך.

אבל -- עם הזמן קמו יותר ויותר גופים וארגונים, שחשפו עוולות רבות אשר גרמו תוכניות אלה. הארגונים הפנו אצבע מאשימה כלפי הנושים, כאחראים לפגעים חברתיים והומניים ואקולוגיים ומדיניים -- שנגרמו (לטענת הארגונים) במטרה להפיק רווחים כלכליים על-ידי מדינות השולטות בבנק-העולמי ובקרן-המטבע, ועל-ידי תאגידים ומשקיעים ממדינות אלה על-חשבון סבלם של תושבי העולם העני. המשבר שנוצר כונה "משבר החוב"; קואליציית הארגונים, שקמה על רקע זה, קראה לשמוט (למחוק) את חובן של המדינות העניות ולהביא לשיקום הוגן שלהן.

תוכניות SAPs כללו שורה של צעדים; הבולטים בהם:

- הכוונת המשק לכלכלת ייצוא: ייצור של מוצרי ייצוא (כגון: טקסטיל, הנעלה). שינוי ייעודן של קרקעות לגידולי ייצוא (כגון: קפה, טבק וסוכר) ולייצוא מחצבים (כגון: עץ, נפט). כלכלה כזו תספק למדינה מטבע-חוץ, לתשלום החוב.
- קיצוץ בהוצאות ממשלתיות, כולל קיצוץ בתקציבי חינוך ובריאות.
- הפרטת חברות ממשלתיות.
- הקטנת עד ביטולן של סובסידיות ממשלתיות.

שלושת הנ"ל -- בשאיפה לחסוך ככל-האפשר בהוצאות, ולאפשר תשלום החוב.

- ביטול מכסים וחוקים הנחשבים בזבזניים בהם חוקי רווחה ותקני איכות הסביבה. זאת במטרה למשוך משקיעים זרים למדינה.
- העלאת הריבית, במטרה לעודד השקעת הון במדינה.

מתנגדי החוב טוענים כי לכל צעד כזה, יש השפעה שלא הובאה בחשבון:

- המעבר לכלכלת ייצוא הביא לצמצום בתעשיית מוצרים לאוכלוסיית המדינה; השימוש בשטחי החקלאות האיכותיים לגידולי ייצוא הביא למחסור רב במזון.
- הקיצוץ בתקציבי חינוך ובריאות הגביר את הבורות במדינה -- והנציח כוח-עבודה לא מקצועי שמתאים לתעשיית הייצוא, אך מונע פיתוח. כמו-כן, התפשטות המחלות גברה מאוד.
- קיצוץ תקציב המדינה יצר פיטורים המוניים במדינות, שבהן הממשלה היוותה מעסיק עיקרי. האבטלה גואה באין אלטרנטיבה תעסוקתית, והאזרחים מוכנים לעבוד תמורת כל שכר.
- עם ביטול הסובסידיות הממשלתיות -- השכבה הענייה, שהיא גדולה ממילא, הגיעה לחרפת-רעב.

- ביטול חוקי רווחה וחוקי איכות-סביבה הביא להעסקת עובדים במשכורת אפסיות -- והביא לפגיעה (בלתי-ניתנת לתיקון) במערכות אקולוגיות, ולזיהום אוויר ומים וקרקע.
- העלאת הריבית מנעה מעסקים קטנים לקבל אשראי -- והאבטלה גברה, בעקבות פשיטות-רגל רבות.

מבקרי תוכניות SAPs טוענים כי הן דורשות מהמדינות בעלות-החוב "להדק את החגורה" וליצור הון למדינה. אך בחישובי המקרו-כלכלה, שמבצעים המוסדות הבינלאומיים, לא מובאות-בחישובן דקויות של מיקרו-כלכלה; הכלכלנים של המוסדות הבינלאומיים אינם מתעמקים באופי ובייחודיות של כל מדינה ומדינה, אלא ממחזרים את מסקנותיהם והמלצותיהם בכל מדינה שמלווים לה כספים. תוכניות רבות גם לא כוללות את התחשיב הכלכלי של תהליכים חברתיים ואקולוגיים, ושאר פרמטרים שהשפעתם ארוכת-טווח. המודל הכלכלי, שעומד בבסיס מדיניותם של הבנק-העולמי וקרן-המטבע, אינו בר-קיימא מיסודו: הוא דוחף לצמיחה כלכלית בכל מחיר, ללא התחשבות בגבולות יכולת הנשיאה החברתית והאקולוגית.

מסקנה: התוכניות, שהונהגו עד היום במדינות העניות, גרמו פגיעה קשה באזרחים; ובטווח הארוך -- יצרו משברים כלכליים, מהומות בהשתתפות המוני אזרחים, אי-יציבות שלטונית, שחיתות, שבטיות, קיטוב חברתי ומלחמות, אנלפבתיות, רעב, וזיהום שאינו ניתן לתיקון.

טענה חשובה נוספת, נגד הבנק-העולמי וקרן-המטבע: טעויות ואי-דיוקים רבים בתוכניות SAPs היו יכולים (ככל-הנראה) להימנע מראש -- אלמלא היו הגופים פועלים בחשאי, ואם היו נוקטים שקיפות (פעולה בפומבי) ומשתפים במחקריהם כלכלנים מקצועיים מן המדינות שאליהן היו מיועדות התוכניות. הגופים העולמיים נשארו אדישים לצורכיהם האמיתיים של המדינות, אשר הם היו אמורים לעזור להן.

בהקשר זה נרשם אירוע חשוב, הקשור בשמו של פרופסור ג'וזף שטיגליץ -- אחד משלושת זוכי פרס-נובל לכלכלה (2001), שהיה ראש המועצה הכלכלית המייעצת של הנשיא קלינטון (1995), והכלכלן הראשי של הבנק-העולמי (1997-1999); הוא התפטר מתפקידו (יש האומרים כי אולץ להתפטר) עקב ביקורתו המתמשכת על המוסדות העולמיים, שבפעולתם לקח חלק זמן רב. אחד המהלכים של קרן-המטבע אשר שטיגליץ יצא נגדם היה הרפורמה הכלכלית המואצת ברוסיה, שהנהיגה הקרן, לאחר התפרקותה של ברית-המועצות. לדעת שטיגליץ (ולדעת מומחים אזוריים ואחרים), היה צורך ברפורמה כלכלית המבוססת על מעבר הדרגתי לכלכלת-שוק -- טיפוח תחרות, ובמקביל לכך הקמת תשתית מוסדית של כלכלת-שוק. אבל מועצת-המנהלים של קרן-המטבע תמכה במהלך בזק -- במהותו, "טיפול בהלם" -- שכלל הפרטה מהירה של חברות ממשלתיות, והמרה מואצת לכלכלה קפיטליסטית. מועצת-המנהלים הזו, הפוסקת הבלעדית לגבי החלטות קרן-המטבע, מורכבת משרי האוצר של המדינות המתועשות. היא ניהלה דיוניה בדלתיים-סגורות, לא שיתפה בדיוניה בעלי מקצוע שהם נטולי אינטרס פוליטי -- ופסקה, לבסוף, בניגוד להמלצות כלכלנים בכירים רבים. לטענת שטיגליץ, מקבלי-ההחלטות לא הכירו את כלכלתה הייחודית של רוסיה. כיום, עשור לאחר שרוסיה עברה מהפכה, מתחילה בה צמיחה איטית -- ומתוך חברה מפוררת אמנם עולים שרידים של יוזמות שוק צעירות -- אך הנתונים אינם משאירים מקום לאופטימיות: ההפרטה המואצת העצימה כוחם של אוליגרכים מושחתים, ששולטים בכלכלה ובפוליטיקה וכיום מזרימים הון רב אל מחוץ למדינה; מערכת המשפט מבוססת על שוחד, ורומסת זכויות אזרח; מערכת הבריאות קורסת -- ולא מתמודדת עם הבראת האוכלוסייה, שתוחלת החיים שלה הינה 59 שנים בממוצע בלבד; 30% מהפעילות הכלכלית מתנהלת בשוק-השחור, והתחמקות מתשלומי מסים הינה תופעה שכיחה; רשת הביטחון הסוציאלית, שאליה היו מורגלים התושבים, בוטלה ללא תקופת הסתגלות או מערכת תעסוקתית מתאימה -- והותירה מיליונים של חסרי-בית ועניים, ללא יכולת מעשית להתמודד עם החיים החדשים שהתהוו פתאום.

קבוצת שמונה המדינות העשירות (G8)

בשנת 1975 התכנסה בצרפת קבוצת שש המדינות העשירות (G6) -- ארה"ב, יפן, גרמניה, צרפת, איטליה ובריטניה -- והחליטה לקחת על עצמה את התיאום המוניטרי העולמי;

כעבור שנה צורפה קנדה; בשנת 1998 צורפה רוסיה כחברה מלאה (לא בגלל חשיבותה הכלכלית, אלא בגלל יכולתה הצבאית). כך נוצרה קבוצת G8, המצרפת לדייוניה (לאחרונה) גם את ראשי האיחוד-האירופי. הגוף מתכנס בכל שנה, כדי לתאם מדיניות בנושאי כלכלה ונושאים אחרים -- ומהווה, למעשה, את הקבוצה המעצבת של הכלכלה העולמית בתחום המדיני (בניגוד לסקטור הפרטי). לחברי קבוצת G8 יש השפעה ניכרת גם במועצות הבנק-העולמי וקרן-המטבע -- אף-על-פי שהם יועדו להיות מוסדות מקצועיים, ולא פוליטיים.

אמנם, המדינות החברות טוענות לשאיפה שעיקרה שיקום כלכלת המדינות העניות; אבל - אין ספק כי האינטרסים של המדינות החזקות נשמרים, תמיד. כך, לדוגמא, מופיעה לא-פעם סתירה בין המדיניות שעליה ממליצים חברי קבוצת השמונה למדיניות בעלות חוב, למען שיקום הכלכלה -- לבין המדיניות שמנהלים המנהיגים הלכה-למעשה בתוך מדינותיהם. ארה"ב מתנגדת נמרצות לסבסוד מוצרי חקלאות במדינות העניות; כלפי פנים, למרות זאת, היא מסבסדת חלק גדול מן החקלאות במדינה. גם עצם פעילותן של המדינות שחברות בקבוצת G8 סותרת לעיתים את האידיאולוגיה, שהן מציגות עצמן כנושאות הדגל שלה. האידיאולוגיה הקפיטליסטית -- הכוללת אי-התערבות המדינה בשוק, ועידוד הסחר החופשי -- ממומשת, בהנהגתן, במדינות העניות. אבל בתוך מסגרת קבוצת השמונה, הן עוסקות בתיאום כלכלי בין המדינות החזקות. הכלכלה העולמית מאורגנת בשלושה גושי מטבע: הדולר של ארה"ב, הין היפאני והירו (אירו); שערי-החליפין ביניהם משפיעים על הסחר בעולם כולו, והמדינות העשירות מנצלות יכולת זו למען האינטרסים שלהם. גם עידוד המגזר הפרטי אינו בגדר אמונה ערכית. רוב התאגידים המובילים הם בבעלות פרטית של אזרחי המדינות העשירות -- והאינטרס לקדמן הוא ברור.

קיימות לא-פעם סתירות בין רצון לקדם תהליכים בעולם, אשר יהיו לטובת הכלל בעתיד - ובין שמירה על האינטרסים המידיים של המדינה שאותה מייצגים משתתפי קבוצת G8 בעת התכנסותה בוועידת-פיסגה. קשה להתעלם מכך, גם כשניכר כי כוונת המנהיגים טובה.

כאן בולט הצורך בביקורת, בפיקוח ציבורי, ובשיתופן של יותר מדינות בהחלטות משמעותיות על עתיד העולם. כיום, דיוני הקבוצה אינם פתוחים לעיני הציבור. נציגיה לא נבחרו בידי הציבור, שעליו היא משפיעה -- והאחריות, שהיא לקחו על עצמה, לא ניתנה לה בהליך דמוקרטי. נקודה זו בולטת ברבים מדברי הביקורת, שמושמעים ונכתבים על G8 ועל הגופים הבינלאומיים. רבים טוענים כי דמוקרטיזציה של הגופים הינה עמוד-תווך ברפורמה, אשר ראוי כי תתבצע בהם.

קיים נופך נוסף בהתנגדות לקבוצת המדינות העשירות: מרבית הארגונים והיחידים, המתנגדים והמפגינים נגד תהליכי הגלובליזציה בימינו, חשו את הדחיפות בפעילותם עקב הרגשה של אי-צדק בעולם. התהום הנפער -- בין עולם הקניונים והצריכה הראוותנית במערב, לבין העוני והרעב והסבל במדינות המתפתחות -- מנקר בעיניהם של רבים בעולם. על כן, קבוצת G8 הפכה לסמל שביעות-הרצון המדושנת, אשר משלימה עם סבל שכניה. בנוסף לכך, הארגונים מאשימים את קבוצת המדינות העשירות בפגיעה בדמוקרטיזציה של העולם. הקבוצה מנציחה מצב שבו מיעוט (תאגידים מובילים ואלה העומדים בראשם, ויחידים בעלי עושר מופלג) מחזיק בחלק גדול והולך מההון בעולם -- וזאת בהשוואה לשאר אוכלוסיית העולם, החולקת שיעור הולך וקטן של ההון בעולם. חמישית האוכלוסייה העשירה בעולם מקבלת 82% מהכנסות העולם -- לעומת החמישית הענייה ביותר, שבידיה רק 2% מרווחי העולם. כיום, הון מתורגם בפועל לכוח השפעה בקבלת החלטות הן בנושאים פוליטיים והן בנושאים תרבותיים וחברתיים דרך התקשורת, שגם היא מנוהלת בידי אילי-הון. בזמן שהממשלות נלחמות על זכויות פוליטיות וחברתיות, וטוענות להיות מדינות רווחה כלפי פנים במדינותיהן -- הן מפקירות את הדמוקרטיה בעולם, ומאפשרות לכוחות לא-דמוקרטיים לצבור השפעה.

תאגידים בינלאומיים (Corporation TNCs -- Trans National)

העולם כיום -- על איחוד התרבויות שבו, ועל קלות התנועה בו -- הפך מצע להתפתחות של חברות ועסקים בינלאומיים; מחלקות הניהול, הייצור והשיווק שלהם מתפרסות על-פני מדינות רבות, ביבשות שונות. התאגידים נוצרו (בדרך-כלל) במיזוג כמה מהחברות המובילות בתחום מסוים, שיצר חברה ענקית בעלת היקף הכנסות של מיליונים. יש תאגידים אשר שוויים (כמות הנכסים שלהם) גדול משוויין של מדינות. תאגידים כאלו הם: Mitsubishi (מיצובישי), Shell (של אויל), McDonald's (מקדונלד'ס), Nestle (נסטלה), Colgate-Palmolive (קולגייט-פלמוליב). בזכות הונם, חלקם בפעילות המסחר העולמי, תרומתם לצמיחה הכלכלית במדינות רבות ומפעליהם הרבים המעסיקים אלפי עובדים -- התאגידים צברו כוח-השפעה רב בתחומים רבים, ובייחוד השפיעו על תהליכי הכלכלה והמדיניות והחברה והאקולוגיה בעולם כולו.

רבים מהארגונים -- שחרתו על דגלם הגנה על זכויות אדם ושמירה על אינטרסים אקולוגיים וחברתיים של כלל האנושות -- מאשימים תאגידים רבים בפגיעה בעקרונות אלה. הארגונים מוחים על כי התאגידים פועלים במטרה אחת של הגברת רווחיהם -- ועל כן, בוחרים להתעלם מהניזק שהם גורמים לאנשים רבים ברחבי העולם. התאגידים גורמים לזיהום אדיר, לניצול יתר של משאבי כדור-הארץ, להתאכזרות לבעלי-חיים, לאבטלה במדינות רבות, לניצול עובדים, ולשיווק לא-הגון. כוחם הרב של התאגידים איפשר להם לגרום לכך שממשלות ומוסדות שיפוטיים ומנגנוני תקשורת יפעלו בהתאם לאינטרסים שלהם (של התאגידים) -- ולכן אין פיקוח על מעשיהם, והציבור אינו מודע לרבות מן העוולות שהתאגידים אחראים להם. נזכיר כי גם ההאשמות נגד המוסדות הבינלאומיים (הבנק-העולמי, קרן-המטבע, WTO) נובעות בחלקן מאי-מניעת עוולות התאגידים -- ומהקניית אמצעים להמשך הפגיעה.

"מה רע במקדונלד'ס?"

באמצע שנות השמונים הופץ לראשונה העלון "מה רע במקדונלד'ס?" בידי קבוצת "גרינפיס לונדון" -- והפך, כנראה, לעלון המפורסם ובעל התפוצה הרחבה ביותר מאז ומעולם. העלון תקף כל (כמעט כל) היבט עסקי של תאגיד מקדונלד'ס הבינלאומי -- והאשים את התאגיד בעידוד תזונה מזיקה, יצירת פסולת ללא פיקוח, שיווק לא-הגון לילדים, ניצול נוער בעבודה, הרס יערות-הגשם, התאכזרות לבעלי-חיים, פגיעה בתרבות מקומית, דיכוי חופש-הביטוי. בשנת 1990, תאגיד מקדונלד'ס הגיש תביעת-דיבה נגד חמישה מתנדבים (שהיו קשורים בפרשיית העלון) ודרש מהם להתנצל על העלון שהפיצו. שניים מהפעילים סירבו להתנצל, ופתחו את המשפט -- שהפך למשפט הארוך ביותר בתולדות בריטניה, והוגדר (בידי ערוץ-4 של הטלוויזיה הבריטית) כ"אסון יחסי-הציבור הגדול ביותר שקרה אי-פעם לתאגיד".

בשנת 1994 החל המשפט; מול שבעה עורכי-דין של מקדונלד'ס -- התייצבו שני הפעילים, הלן סטיל ודייב מוריס, שקיבלו ייעוץ ממתנדבים וייצגו (ברוב הזמן) את עצמם. בתום המשפט (1997) פסק השופט שהפעילים לא הצליחו להוכיח את האשמות נגד מקדונלד'ס בנוגע להרס יערות-הגשם, מחלות לב וסרטן, הרעלות מזון, רעב בעולם השלישי ותנאי-עבודה גרועים. אבל הם אכן הוכיחו שמקדונלד'ס ניצלה ילדים בפרסומות שלה, שהיא פירסמה באופן שקרי את המזון שלה כמזין, שהיא סיכנה את בריאותם של לקוחות קבועים אשר אכלו במסעדותיה לאורך שנים, שהיא אחראית להתאכזרות לחיות, ושהיא "מאוד אנטיפאטית" כלפי ארגוני זכויות עובדים ומשלמת לעובדיה משכורות נמוכות.

הקמפיין נגד מקדונלד'ס זכה לפירסום מוגבר עם השקת אתר האינטרנט McSpotlight.org -- "והתרחבות חרם הצרכנים הכלל-עולמי נגד התאגיד. כיום הקמפיין צובר תאוצה -- במקביל להגשת ערעור הפעילים (1999) וניסיונם החוזר להוכיח את האשמותיהם, שכן טענו כי אי-הצלחתם במשפט נבעה מנחיתותם הכספית ביחס לתאגיד.

"תרבות הצריכה"

בנוסף להאשמות נגד תאגידים -- בדבר נזקים כלכליים, חברתיים, אקולוגיים ובריאותיים -- קמה התנגדות לתופעה תרבותית שהופיעה בצל אסטרטגיות השיווק האגרסיביות שלהם. "תרבות הצריכה" הינה תופעה המתחוללת בחברות מערביות (וביניהן ישראל), שבהן האנשים רואים את הקניות (או, כנהוג ("SHOPPING" -- כבילוי, כיעד למיצוי שעות-הפנאי -- ושהן נפוצים הקניונים הראוותניים, והפרסומות חודרות לחיינו מכל פינה ומהוות מושא התעניינות כמדיה בפני עצמה.

רבים יוצאים נגד התופעה, בטענה שהכלים והסמלים ש"תרבות הצריכה" משתמשת בהם פוגעים בצרכנים באופן נסתר. הפרסומות מעוותות את מערכת הערכים של האדם, ובעיקר של ילדים -- ומציבות בראשה את המרדף אחרי השטר, את החומרנות, את המרדף אחר אידיאל היופי ההוליוודי הלא-ניתן להשגה, את הראייה כי האדם נמדד לפי צורתו החיצונית ורכושו ולא על-פי מעשיו ודעותיו. רבים רואים את תרבות הצריכה כתופעת-לוואי ישירה מהתחזקותם של תאגידים שמטרתם שיווק ורווח -- ומהכלכלה הקפיטליסטית המערבית, שקובעת כי צמיחה נובעת מייצור (ומעודדת צריכה כדי לשמור על יעדי ביקוש) ולא רואה את הפיתוח האנושי, החברתי והאקולוגי, בתור אינדיקטורים למשק מצליח.

<http://www.bdidut.com/consume> עוד על תרבות הצריכה

שנים רבות ניסו ארגונים אזרחיים (הבולט בהם: ארגון Corporation Watch) למנוע עוולות של תאגידים בינלאומיים. ככל שכלכלות המערב מופרטות ועוברות לידיהם של בעלי-הון ואנשי-עסקים, ללא כל מנגנוני פיקוח עולמיים -- התאגידים נדרשים פחות לתת דין-וחשבון (לבוחר, למבקר-המדינה או לתקשורת), ויש בידיהם יותר ויותר אמצעים רבים להעמיד מול הצרכן או בעל-המניות כל תמונה פסטורלית שברצונו לראות.

האנשים שמאחורי השלטים:

מי הם המפגינים נגד הגלובליזציה?

מדוע יש אלימות בהפגנות?

כפסגת ההתארגנות והמחאה נגד תופעות הקפיטליזם הגלובלי, נהוג לראות את ההפגנות הענקיות: סיאטל (1999), וושינגטון, דאבוס, האג, לונדון, פראג, גוטנברג, גנואה (2001), ניו-יורק (2002), דאבוס (2003) -- שאורגנו במיקומן ובעת קיומן של ועידות והתכנסויות של הגופים העולמיים אשר מייצגים את הקפיטליזם הגלובלי; יש לציין גם את ההתכנסות בפורטו-אלגרה (ברזיל), המיועדת להוות "אנטי-דאבוס". רבים מהמוחים מבטאים דעה מנוגדת: המחאה האמיתית מתבטאת בפעילות של שינוי חברתי "מלמטה", שלא זוכה לסיקור תקשורתי; הכוונה לפעילות שאינה הפגנתית -- אלא עיקרה בקהילה, בחינוך, וביישום אורח-חיים אלטרנטיבי לתרבות השפע והניכור.

המאפיין העיקרי של קואליציית המפגינים, שזכתה לסיקור התקשורתי הנרחב, הוא החלוקה לקבוצות -- אשר כל אחת מהן מציגה ראייה שונה, במידה זו או אחרת, על התהליכים המתרחשים בעולם. איחוד הקבוצות נוצר מהפנאיית אצבע מאשימה לעבר הגופים הבינלאומיים שנתפסים כאחראיים לתופעות שליליות, או אף כאשמים בהן.

להלן סקירה כוללת על קבוצות המפגינים שהשתתפו בהפגנת גנואה בשנת 2001, אשר הייתה ההפגנה הגדולה ביותר שנערכה עד היום:

* ארגונים חברתיים המתקוממים נגד בעלי-הון שמעבירים עסקים למדינות עניות -- אשר בהן אין שכר-מינימום ואין חוקים שמגינים על העובדים, בייחוד על ילדים, מניצול. ארגונים אלה מוחים על תוכניות SAPs, וקוראים לפתור את "משבר החוב" ע"י מחיקת חובן של המדינות העניות. ביניהם: ארגון "ATTAC" הבינלאומי; ארגון "50 שנה זה מספיק" האמריקני.

* ארגונים "ירוקים" המתקוממים נגד סדרה של פעולות, שמיוחסות לגופים הבינלאומיים (קרן-המטבע הבינלאומית, הבנק-העולמי, WTO), הפוגעות באיכות הסביבה -- ותובעים פיתוח מחושב ובר-קיימא. למשל: ארגון "FRIENDS OF THE EARTH" , ארגון "GREENPEACE" העולמיים; וכן "מגמה ירוקה" (קישור לכתובת) הישראלי.

* ארגונים פציפיסטיים מכל העולם, התולים בגופים הבינלאומיים אחריות למלחמות ולמרוץ-חימוש עולמי. בגנואה הפגינו פעילים אשר נשאו מסרים בדבר ההשפעה הבינלאומית על סכסוכים מקומיים; ביניהם היו פעילים ישראלים, שהפגינו תחת הכותרת: "הפסיקו לחמש את ישראל, די לטבח בשטחים". קבוצות אלה (ברובן), כמצופה, מתנגדות מכל וכל לגילויי האלימות.

* תנועות קומוניסטיות, סוציאליסטיות ואנרכיסטיות ממדינות מפותחות ולא-מפותחות. ביניהן ארגון "יא בסטה" -- ארגון שמאל קיצוני הנוקט דפוסי "פעולה ישירה" מתונים -- אליו השתייך קרלו ג'וליאני, הנער האיטלקי שנהרג בהפגנה גוואה (2001).

"פעולה ישירה" הוא דפוס-פעולה התומך בהעלאת סוגיות לסדר-היום הציבורי, על-ידי פעולות פרובוקטיביות מתונות (כגון חסימת כבישים והתנגדות למעצר). בין הקבוצות שנוקטות דפוס זה, יש גם כאלה התומכות בפעולות יותר אלימות -- כגון הרס רכוש, שבדרך-כלל מסמל את הגורם אשר נגדו מוחה הקבוצה או שייך לגורם זה. קבוצות קיצוניות, שמהוות מיעוט בולט בקרב המפגינים, מפעילות אלימות יותר רחבה וברוטלית; הן טוענות כי ההרס, שהן גורמות, אינו משתווה להרס שגורמים מעוררי הגלובליזציה -- ולדבריהן, אם יש באלימות משום העברת מסר שיקטין את הנזק אזי היא מוצדקת. אין להתעלם מכך שדפוס-פעולה אשר מצדיקים אלימות מוגבלת בלבד, גולשים, לפעמים, לאלימות פרועה ולא-נשלטת -- עקב עימות עם כוחות משטרה או ליבון המחאה בידי גורמים קיצוניים.

* "הגוש השחור" -- דפוס-פעולה של קבוצות אנרכיסטיות, הנוקטות "פעולה ישירה" ברמות שונות; קבוצות "הגוש השחור" היוו את המוקד העיקרי של פעולות האלימות בהפגנות הענקיות.

* איגודים מקצועיים ממדינות עשירות, המתנגדים לייבוא זול ולהעברת מפעלים אל מדינות עניות -- מכיוון שצעדים אלה גורמים לסגירת מפעלים ולאבטלה בקרב הציבור שאותו הם מייצגים, ושעליו הם מגינים למעשה.

* ארגוני מהגרים, חוקיים ושאינם-חוקיים, התומכים בניידות חופשית של אנשים ברחבי העולם -- ולמעשה, בגלובליזציה פוליטית וחברתית (בנוסף לגלובליזציה הכלכלית שמונהגת). האינטרס של קבוצה זו עלול לפגוע, באופן ברור, באינטרס של האיגודים המקצועיים שתומכים במניעת אבטלה במדינתם. זו דוגמה לקיומם של אינטרסים סותרים בין קבוצות בקואליציית המפגינים.

בין הפעילים, יש אנשים רבים הרואים עצמם כתומכים במספר תחומי מחאה. ואכן, לרגל ההפגנות (לפניהן ובמהלכן) התקיימו מפגשים רבים בין הארגונים והקבוצות -- במטרה לעצב קו-מחאה משותף, ובעיקר כדי לעצב אמירה אלטרנטיבית למדיניות הקיימת. שמנהיגים הגופים הבינלאומיים.

האלימות בהפגנות

להפגנות ההמוניות יש חלק חשוב בפרסום הנושא -- אך רבות מהן לוו בגילויי אלימות ובמעשים פרובוקטיביים שמעוררים סלידה כלפי המפגינים ועל כן גם כלפי רעיונותיהם. אך היו מעשי אלימות רבים בהפגנות, שרובם היו מנת חלקם של פעילים קיצונים וחברי ה"גוש השחור".

בעניין זה, חשוב לומר: האלימות והמעשים הפרובוקטיביים, שליוו את ההפגנות, גרמו למעשה להגברת תשומת-הלב להפגנות -- ובכך שירתו, למעשה, גם את מטרותיהם של הפעילים המתונים והמתנגדים לאלימות. התקשורת העולמית חטאה בכך שסיקרה באופן בולט את גילויי האלימות, והעדיפה אותם על-פני שאר צורות המחאה. סיקור כזה הביא להתחזקות קבוצות, אשר רואות באלימות (זו או אחרת) אמצעי לגיטימי להעברת המסר. כמו-כן סיקור זה גרם למפגינים רבים, שאינם שותפים למעשי האלימות, להעלים ממנה עין ולא לגנות אותה -- מתוך ראייה שלא יצלחו, בדרך אחרת, להפיץ את המסר החשוב.

*

חלק מן האלימות בהפגנות, יש לזקוף לגנות שוטרים; אלה ליבו אותה עקב הפעלת אלימות מצדם -- בניגוד להסכמי ההפגנה, ונגד קבוצות תמימות. קיימות אף האשמות כי המשטרה החדירה שליחים אל קבוצות המפגינים; שליחים אלה היו מיועדים ללבות את האלימות - כך שהפעולה המשטרית תיראה כתגובה מוצדקת.

לאחר הפגנות גנואה -- שבמהלכן נהרג פעיל איטלקי בידי שוטרים -- נפתחו ועדות-חקירה, שבדקו את נקיון-כפיהם של השוטרים; שלושה קצינים בכירים הודחו מתפקידיהם.

ארגוני שינוי חברתי מ"למטה".

קיים תחום מחאה, שאינו זוכה לכתבות בולטות בעיתונים היומיים -- ומסתתר בעצם שגרת חייו. תחום שצובר פעילים ומסתמן, יותר ויותר, כשינוי חברתי "מלמטה". לתחום זה שייכים ארגונים כגון:

* קהילות המארגנות "מטבע קהילתי". כסף הוא למעשה תחליף לערך, שמקבל תקפות בהסכמת המשתמשים בו. המטבע הקהילתי הוא מטבע מומצא, חלופי, שמשמש תחליף לערך בהסכמת הקהילה המשתמשת בו. לכסף בימינו -- עקב התחזקות הקפיטליזם הגלובלי והשפעתו על שיטות הסחר -- נולדו שימושים שלא היו קיימים קודם-לכן; תומכי המטבע הקהילתי טוענים כי שימושים אלה הביאו לתופעות שפוגעות בחברה. שימושים כאלה הם המסחר בהון בבורסה, רווח מספקולציות והטלת ריבית על כסף שמביאה להשקעה בחסכונות ומניבה רווח שלא מיצרנות. יש מאות קהילות ברחבי העולם, המרכזות עד אלפי חברים אשר סוחרים ביניהם במוצרים ובשירותים בעזרת כסף קהילתי -- במקביל לשימוש במטבע המוֹכֵר במדינתם. המטבע הקהילתי, מעצם היותו מוגבל למשתמשיו, מיועד לשרת רק בתפקידים המועילים שלו -- וזאת, אם בונים מערכת מינהלית נכונה. למטבע הקהילתי -- לטענת תומכיו -- קיימים יתרונות במניעת אבטלה, בחיזוק הקהילה ובהגברת היצרנות. גם בישראל קיים ארגון "מחרוזת"; חברי הארגון, מכל רחבי המדינה, משתמשים במטבע מומצא (הנקרא "חרוזים") לסחר חליפין במוצרים ובשירותים מסוימים שמציעים חברים אחרים בארגון -- וזאת, במקביל לשימוש בשקלים. הארגון הוקם בשנת 1999 וחברים בו כיום כשלוש מאות איש.

* חברות כלכליות המסייעות לתאגידים לשפר את יחסי-הציבור שלהם -- בעזרת הפניית משאביהם לטובת פרויקטים חברתיים ואקולוגיים; למשל חברת "גוד ביזנס" באנגליה. קיים ויכוח, האם יש בכך תרומה אמיתית -- או דרך מתוחכמת של התאגידים להשקיט את הביקורת הנוקבת כנגדם, בלי לפתור (למעשה) את המחדלים שבהם עוסקת הביקורת.

* קבוצת "אינדימדיה", אשר שלוחות שלה קיימות במדינות רבות, מתמקדת במחאה נגד מה שהיא מגדירה מונופול התקשורת העולמית בידי גורמים אינטרסנטים ובידי בעלי-הון. הקבוצה מהווה למעשה מרכז למידע אלטרנטיבי עצמאי, המפרסם עיתונים ואתרי אינטרנט ושאר אמצעי-תקשורת שונים.

* אינטלקטואלים, בעלי תפיסה קפיטליסטית -- שמתנגדים לגופים הבינלאומיים, אך בעלי תפיסה הפוכה לזו של שאר הארגונים. אינטלקטואלים אלה מתנגדים להתערבות

כלשהי של גופים פוליטיים השולטים "מלמעלה" על תהליכים כלכליים; הם טוענים כי כשם שהתערבות המדינה בכלכלה פוגעת בשוק הקפיטליסטי החופשי, כך גם התערבות גופים אלה. [למשל: ריאיון עם מילטון פרידמן, בכתבה מעיתון "גלובס" (27.5.2002): "גם קרן-המטבע וגם הבנק-העולמי הם מקור לבעיות ולא לפתרונות".

***** קבוצות וארגונים רבים העוסקים בפעילות יומיומית -- באמצעים חינוכיים, משפטיים, כלכליים ופוליטיים -- לקידום נושאים אקולוגיים וחברתיים. הסקירה "וזהו רק ההתחלה..." כוללת כמה וכמה קישורים אל ארגונים כאלה.

ארגונים לא-ממשלתיים מהווים כוח עולה בקביעת סדר-היום הציבורי ובשינוי מדיניות ותהליכים הלכה-למעשה בארץ ובעולם. כל אדם יכול לקחת חלק בארגונים אלה -- ולהשפיע, ולו במעט, על התהוות סדרי העולם. זוהי אבן-פינה בשלטון דמוקרטי. הארגונים חייבים לאמץ לעצמם כושר הטלת-ספק ויכולת איסוף מידע, ניתוחו והבנתו -- כדי לעצב ראיית-עולם מפוכחת ופרודוקטיבית, ולהימנע ממחאה קולנית וסתמית. יכולות אלה הינן מכריעות, והן שיביאו להשפעה אמיתית על העולם; בהיעדרן, האנשים האיכפתיים -- שממילא הם כה מעטים -- ייהפכו להפרעה דקורטיבית בלבד, בזמן שהאנושות תהפוך יותר ויותר הרסנית לעצמה. יכולות אלה נמצאות בידי כל אחד ואחת מאיתנו.

וזו הייתה רק ההתחלה...

ביבליוגרפיה נוספת

- ספרות
- קישורים

< גופים בין לאומיים

< ארגונים חברתיים-כלכליים

< ארגונים אקולוגיים

< מוסדות בישראל

< מקורות מידע באינטרנט

< עיתונים וכתבי עת

< מאמרים וכתבות

- חברה וכלכלה

- אקולוגיה

ספרות:

תומס פרידמן, "הלקסוס ועץ הזית", הוצאת הד-ארצי (1999).

ספר שמתאר את תולדות התהוות הגלובליזציה, את ההתפתחויות החיוביות שיצרה בעולם ואת הקונפליקטים שהיא טומנת בחובה. זאת מפי אחד העיתונאים הבכירים, בארה"ב ובעולם, בתחום הגלובליזציה. פרידמן סיקר שנים רבות את ישראל; הספר כולל דוגמאות רבות, שיימצאו מעניינות בעיני הקורא הישראלי.

לתקציר (בסיסי ביותר) של הספר -- אתר "מנהיגות יצירתית".

נעמי קליין, "NO LOGO", הוצאת בבל.

"הגלובליזציה של הסחר חוללה שינויים מרחיקי-לכת בחיי היומיום של אנשים ברחבי העולם", כותבת קליין -- אשר התחקיר לספרה הביא אותה אל "סדנאות היזע" באסיה ואל חדרי-השיבות המרווחים של מנהלי החברות באמריקה. "נדמה, כי השינוי המשמעותי ביותר הוא זה שהתרחש בשוק-העבודה הבינלאומי. שינוי זה מתמצה בביטוי השגור "כוח-אדם", שאינו אלא המונח לעובדים בשיחדשי הקפיטליסטי אשר בו נמדד הכל לפי שיקולי עלות-תועלת כלכליים. " (מתוך כתבה בעיתון "מעריב").

אתר הספר:

[/http://www.nologo.org](http://www.nologo.org)

אנטי-גלובליזציה, אפרים דוידי (עורך), הוצאת רסלינג.

"מדינת ישראל משולבת היטב בגלובליזציה הקפיטליסטית (...)" -- נכתב על-גבי כריכתו של קובץ-מאמרים זה. "את תוצאותיה של הגלובליזציה חשים על בשרם מיליוני תושבי מדינת ישראל. המאמר החותם את הספר מתמודד לראשונה עם השלכות הגלובליזציה על

המשק והחברה בישראל -- על רקע משבר ההי-טק, כלכלת הכיבוש הישראלי ואינתיפאדת אל-אקצא."

"שיבוש תרבות", מאת קאלה לסאן, הוצאת בבל.

מנתח את השפעותיה של הגלובליזציה התאגידית על הצרכנות ועל סדר-היום הציבורי; קורא לקוראיו, לפתח תודעה אזרחית במקום תודעה צרכנית -- ולמחות נגד השתלטותם של התאגידים והמותגים הבינלאומיים על חיינו, באמצעות הפרסום שהם מפרסמים באמצעי-התקשורת ההמוניים.

לכתבה בעיתון "מעריב".

"מדריך הרווארד לשופינג", שנכתב על-ידי סטודנטים בהנחייתו של האדריכל ראם קולהאס.

"בניגוד לקליין וללאסה, היוצאים למלחמת חורמה בתופעת השופינג -- חושפים את נזקיהם החברתיים, המרחביים והאקולוגיים של התאגידים, המותגים ועולם הפרסום, ומטיפים לשיבושם בכל מחיר -- קולהאס וצוות הכותבים יושבים על הגדר, לעתים משועשעים, ומשאירים את ההחלטות בידי הקורא." (מתוך כתבה בעיתון "הארץ").

P.M., "בולו בולו", הוצאת אוב זע"פ.

באיזו חברה הייתי רוצה לחיות? הספר מציג דוקטרינה אלטרנטיבית למבנה החברתי שבו אנו חיים. החלק הראשון של הספר מנתח את המבנה החברתי הנוכחי, וסולל דרך מן המציאות אל חברת "הבולואים" של הסופר. החלק השני פורס לפני הקורא את העולם האלטרנטיבי: רשת של שכונות אוטונומיות ("בולואים") הפועלות יחד באסיפות אזוריות, ואשר לתושביהן יש החופש להשתקע ב"בולו" המתאים להם ולחיות על-פי דרכם. הספר מציג עולם בעל גיוון תרבותי מחד-גיסא, שמקיים פתיחות וחופש לפרט מאידך-גיסא. תשובה מעניינת לדילמת "האמריקניזציה" העולמית, המלווה כיום את תהליכי הגלובליזציה.

קישורים:

גופים בין לאומיים:

אתר הבית של ארגון הסחר העולמי: <http://www.wto.org>

האתר מכיל מידע רב על הארגון, מסמכים מהפסגה האחרונה (דוחא 2001), ומסמכים קודמים.

אתר הבית של הבנק העולמי: <http://www.worldbank.org>

עוסק בסחר עולמי כמכשיר לפיתוח וב"מטרות פיתוח המילניום". ביניהן: צמצום במחצית את שיעור אוכלוסיית העולם אשר חיה בעוני של פחות מדולר אחד ליום (כיום: 29% מאוכלוסיית העולם). כמו-כן מכיל סטטיסטיקות ועוד. האתר שינה את פניו בקיצוניות מאז החל זרם ההתנגדות, וכיום עוסק בהרחבה בעולם המתפתח.

אתר הבית של קרו-המטבע הבינלאומית: <http://www.imf.org>

אתר, שאינו ידידותי במיוחד לגולש שאיננו בקיא ברזי הכלכלה. מכיל מחקרים ונתונים טכניים-כלכליים על מדינות. הקרן והבנק העולמי שותפים במדיניותם, ופועלים בתיאום; על כן, אתר הבנק יספק מידע כללי על שני הגופים. הקורא יותר-בקיא, לעומת זאת, ימצא באתר הקרן מידע יותר מהימן על המדיניות המעשית של הגופים.

[/http://www.g7.utoronto.ca](http://www.g7.utoronto.ca) : קבוצת 8 המדינות המתועשות :

אתר של אוניברסיטת טורונטו, הסוקר בהרחבה היבטים רבים על הקבוצה.

* עמוד מעניין בתוך האתר - ניתוח של כל פסגות G8 עד היום :
<http://www.g7.utoronto.ca/g7/evaluations/index.html>

<http://www.g8.gc.ca/menu-e.asp> : האתר הרשמי של פסגת G8 שנערכה בקנדה (2002) :

כלקח מהמהומות בפסגה הקודמת, בגנואה -- התנהלה הפסגה הנוכחית במקום מבודד (הרי קננסקיס), ודגש רב הושם על פיזור המפגינים הרבים שהגיעו אף לשם. באתר מובלטת השתתפותם הפעילה של ראשי מדינות עניות בפסגה, זו הפעם הראשונה.

* עמוד מעניין בתוך האתר : מאות קישורים בכל נושא בו מטפלת קבוצת G8, וכן נאומים והצהרות ומחקרים :
<http://www.g8.gc.ca/links-e.asp>

[/http://www.un.org](http://www.un.org) : אתר האומות המאוחדות :

* עמוד מעניין בתוך האתר : עמוד הסטטיסטיקות של האו"ם :
<http://www.un.org/Depts/unsd/index.htm>

ארגונים חברתיים- כלכליים :

אתר "בדידות", האתר הגדול ביותר של מתנגדי הקפיטליזם הגלובלי בישראל :
<http://www.bdidut.com>

מרכז אתר הכמות הגדולה ביותר של חומר על נושאים כלכליים, חברתיים, ואקולוגיים. מכיל קישורים נוספים.

אתר הבית של ארגון "מחרוזת" :
<http://www.bdidut.com/machrozet/index.html>

מבט מעמיק אל הארגון המפעיל "מטבע קהילתי" בישראל.

אתר "החברה האזרחית בישראל" :
[/http://www.civilsociety.co.il](http://www.civilsociety.co.il)

מרכז את פעילות כל התנועות האזרחיות (NGO) בישראל, ופועל למען חברה הוגנת. באתר מידע מעודכן, קישורים, והזמנות לפעילות שוטפת.

אתר הבית של ארגון "ATTAC" הבינלאומי :
<http://attac.org>

ארגון הפועל למען ביצוע רפורמות בהיבטים שונים של הכלכלה העולמית. הארגון שונה מארגונים אחרים בכך שהוא עוסק בעיקר בתכנון אלטרנטיבות ישימות לבעיות במדינות בעולם. הארגון פועל בתחומי 32 מדינות בעולם ; כל שלוחה הינה אוטונומית. על כן האתר הבינלאומי עוסק במידע עולמי, וקשה למצוא בו מידע ברור על מהות הארגון. לגולש שזוהי היכרותו הראשונה עם הארגון -- דף מידע :
<http://www.attac.org.uk/attac/html/about.vm>

אתר הבית של ארגון "50 שנה זה מספיק" :
[/http://www.50years.org](http://www.50years.org)

רשת ארגונים מארה"ב, שפועלים למען ביצוע רפורמה בבנק-העולמי ובקרן-המטבע הבינלאומית -- ולמען "הפסקת הנטל החיצוני של הכלכלה הניאו ליברלית והפיכת תהליך הפיתוח לדמוקרטי ובר-קיימא". אחד הארגונים הגדולים ובעלי ההשפעה בקואליציית הארגונים.

[/http://www.corpwatch.org](http://www.corpwatch.org) : Corporation Watch אתר הבית של ארגון

ארגון עולמי שהציב לעצמו כמטרה את שמירת הגינותם של תאגידים, באמצעות איסוף מידע והפצתו.

[/http://www.mcspotlight.org](http://www.mcspotlight.org) : אתר הבית של משפט-הדיבה נגד תאגיד "מקדונלד'ס"

"מקדונלדס מוציאה לפחות 2 מיליארד דולר בשנה, להפצת תדמיתה המנצנצת בעולם. זהו מרחב קטן להשמעת אלטרנטיבות." מתוך האתר.

ארגונים אקולוגיים :

<http://www.greencourse.org.il> : אתר הבית של מגמה ירוקה :

ארגון סטודנטים ישראלי -- שלא רק סטודנטים חברים בו -- העוסק במאבקים סביבתיים ובהקשרם החברתי בארץ. בשונה מ"אדם טבע ודין", וכיאה לארגון סטודנטים -- אופי הפעילות הוא יותר אקטיביסטי.

[/http://www.yarok.org.il](http://www.yarok.org.il) : אתר הבית של ארגון "אדם טבע ודין" :

ארגון הפועל למען נושאים סביבתיים בארץ, בעזרת כלים משפטיים ופוליטיים.

[/http://www.heschelcenter.org](http://www.heschelcenter.org) : אתר הבית של מרכז השל :

"עמותה ציבורית לפיתוח וקידום חזון של חברה בת-קיימא בישראל". מאכסן את מרכז המידע הגדול בארץ לנושאי סביבה ופיתוח בר-קיימא. מבצע מחקרים ומייעץ לערים, בתי-ספר וארגונים.

[/http://www.foei.org](http://www.foei.org) : אתר הבית של ארגון "FRIENDS OF THE EARTH" העולמי :

פדרציית ארגונים -- בתוך 66 מדינות -- העוסקים בפתרון בעיות סביבתיות וחברתיות, ופועלים למען פיתוח בר-קיימא. הארגון משלב בפעילותו את ההקשר הגלובלי -- הכלכלי והחברתי.

[/http://www.foeme.org](http://www.foeme.org) : השלוחה הישראלית הינה חלק מסניף המזרח-התיכון :

[/http://www.greenpeace.org](http://www.greenpeace.org) : אתר הבית של ארגון "GREENPEACE" העולמי :

עוסק בבעיות סביבתיות וחברתיות ; יותר אקטיביסטי. הסניפים של GREENPEACE עצמאיים ; הארגון מתמקד במאבקים מקומיים -- נגד תחלואים ספציפיים, ונגד האחראים להם.

מוסדות בישראל :

[/http://www.info.gov.il](http://www.info.gov.il) : אתר "שער הממשלה" :

מכיל קישורים למשרדי הממשלה ולגופים וממשלות בעולם.

[/http://www.environment.gov.il](http://www.environment.gov.il) : אתר המשרד לאיכות הסביבה :

מכיל מידע על פעילות המשרד, וכן חומר אינפורמטיבי על נושאי איכות-הסביבה השונים. מכיל חומר על אמנת קיוטו ועל "פסגת כדור-הארץ לפיתוח בר-קיימא" (יוהנסבורג, אוגוסט 2002).

<http://www.cbs.gov.il> : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה :

מאגרי מידע על האוכלוסייה, החברה והכלכלה בישראל.

מקורות מידע באינטרנט :

מאמרים רבים על כלכלת ישראל, מבית הספרייה הווירטואלית של מט"ח :

[http://lib.cet.ac.il/Pages/sub.asp?page=1](http://lib.cet.ac.il/Pages/sub.asp?page=1&item=682)

עשרות מאמרים בשפה פשוטה. צעד חובה ראשון, לאלה המחפשים להבין את המשק שבו הם חיים.

<http://www.cnn.com> : אתר הבית של רשת החדשות CNN :

ניתן למצוא כתבות מעניינות, בפשטות, ע"י חיפוש הערך "גלובליזציה" בשדה "search".

עמוד הגלובליזציה מבית אתר המידע "ABOUT" :
<http://globalization.about.com/mbody.htm>

עיתונים וכתבי עת :

<http://www.haaretz.co.il> : עיתון "הארץ" :

<http://www.maariv.co.il> : עיתון "מעריב" :

<http://www.globes.co.il> : עיתון "גלובס" :

<http://www.ynet.co.il> : אתר Y-NET, עיתון "ידיעות אחרונות" :

<http://www.indymedia.org> : אתר הבית של ארגון "אינדימדיה" העולמי :

<http://www.indymedia.org.il> : אתר הבית של ארגון "אינדימדיה", ישראל :

במסגרת מחאתה כנגד התקשורת הממסדית, הקבוצה מפעילה מרכז לתקשורת עצמאית ולמידע שלא מתפרסם בתקשורת "רודפת הכותרות". עוסקים בעיקר בענייני חברה וזכויות-אדם.

בנוסף לאתר, הקבוצה מפרסמת כתב-עת חודשי בשם : "כאן". למנוי אפשר לשלוח דואר אלקטרוני לכתובת : manuy@indymedia.org.

<http://www.nationalgeographic.com> : כתב-העת "NATIONAL GEOGRAPHIC" :

מלבד נושאי הטבע והאקולוגיה -- המעניינים בפני עצמם -- ניתן למצוא בכתב העת כתבות מרתקות על מדינות, תרבויות והתפתחותן. כשמעמידים את פעולות הגופים הבינלאומיים במבחן המציאות, חשוב להבין את אורח-חייהן של המדינות והתרבויות אשר בהן פעלו הגופים. הכתבות בכתב-עת זה הן תוצאה של מחקרים מעמיקים מאת אנשי מקצוע, ובגלל אופיין המקצועי הן אינן נושאות מסר סובייקטיבי. שני מאפיינים אלה חסרים, לעתים קרובות, בכתבות בעיתונים יומיים. באתר ניתן למצוא כמות מצומצמת של כתבות -- מכיוון שאין בו ארכיון -- אך בעמוד האינדקס ניתן למצוא את הגיליונות שבהם פורסמו כתבות על נושאים ספציפיים. אתר האינטרנט הינו של המהדורה האנגלית, אך האינדקס מצביע גם על גיליונות של המהדורה העברית. את כתב-העת ניתן למצוא בארכיוני עיתונות בספריות גדולות.

כתב-העת "THE COMMENTARY" : <http://www.commentarymagazine.com>

כמו באתר CNN, ובאתרים רבים אחרים -- אפשר למצוא כתבות מעניינות, באמצעות חיפוש הערך "גלובליזציה" במנועי החיפוש השונים. מגזין זה מאפשר קריאת המאמרים בתשלום בלבד. במדינות אירופה וארה"ב, נושאי גלובליזציה וחברה מדוברים במידה רבה יותר מאשר בישראל (מסיבות ברורות); על כן כתבות בעיתונים זרים, כגון זה, מרובות ומעמיקות יותר.

מאמרים וכתבות, על-פי סדר כרונולוגי

* חברה וכלכלה:

"עפים ראשים" דיווח מההפגנה בגנואה, 10.8.01, כתבה ממוסף סופשבוע, עיתון "מעריב".

חברת "Good Business", עסקים וקהילה יכולים להפרות זה את זה, 10.8.01, כתבה ממוסף סופשבוע, עיתון "מעריב".

"המהפכנים החדשים" מתנגדי הגלובליזציה, מוסף חג (17.9.01), עיתון "הארץ".

נשיא זימבבואה: "ניצחתי את האימפריאליזם", 17.3.02, כתבה מאתר WALLA.

ברצלונה: חצי מליון איש הפגינו נגד הגלובליזציה, 17.3.02, כתבה מאתר WALLA.

באמזונס ממשיכים להעסיק איכרים בתנאי עבדות, 28.3.02, כתבה מעיתון "הארץ".

ראיון עם ג'וזף סטיגליץ, לשעבר הכלכלן הראשי של הבנק העולמי, 3.4.02, כתבה מאתר YNET.

האימפריאליזם הליברלי החדש (אנגלית), 11.4.02, כתבה מעיתון "GUARDIAN THE".

ההגנה על סחר-חוץ חוזרת למרכז הדיון הכלכלי עקב דרישות להטיל מכסים על מוצרי טקסטיל, 16.4.02, כתבה מעיתון "הארץ".

אירופה: אין כניסה לזרים, 13.5.02, כתבה מאתר WALLA.

עוד הברקה שיווקית של תאגיד "נייקי", 19.5.02, כתבה מעיתון "הארץ".

באפריקה האיידס מחסל גם את מערכת החינוך, 22.5.02, כתבה מעיתון "הארץ".

"גם קרן-המטבע וגם הבנק-העולמי הם מקור לבעיות ולא לפתרונות", ראיון עם מילטון פרידמן, 27.5.02, כתבה מעיתון "גלובס".

מאבק הסחר בפלדה בין ארה"ב לאירופה ויפן, והתערבות WTO, 2.6.02, כתבה מאתר YNET.

אירופה מכירה ברוסיה כ"כלכלת שוק", 2.6.02, כתבה מאתר YNET.

הגירה לאירופה ובתוכה, 21.6.02, תרגום של עיתון "הארץ" לכתבה מעיתון "האקונומיסט".

מסע (קניות) אחר, על שינוי בתרבות הצריכה המערבית, 13.8.02, כתבה מעיתון "הארץ".

* אקולוגיה:

הפן הסביבתי של הסכסוך הסחר החופשי המתוכנן של היס התיכון - "תלמדו מהדוגמא המקסיקאית", מזהירים הירוקים, 14.3.02, כתבה מעיתון "הארץ".

קרחון ענק ניתק מאנטרקטיקה, סימן מוקדם להתחממות כדה"א, 16.5.02, כתבה מאתר WALLA.

אפקט החממה, שינויי האקלים בכדה"א ופרוטוקול קיוטו, דיווח מיוחד מבית CNN.

הטקסט המלא של פרוטוקול קיוטו

"טביעת הרגל האקולוגית" בעולם, מאמר מאתר מרכז השל.

מרכז אדוה, ת.ד. 36529, תל-אביב 61364, טל. 03-5608871, פקס. 03-5602205

Fax. 03-5602205, Adva Center, POB 36529, Tel Aviv 61364, Tel. 03-5608871

e-mail: advainfo@bezeqint.net